

Tadzjiekse, Oezbeekse en Kirgizische buren

René Does

Rusland staat op de tweede plaats in de wereldranglijst als het gaat om aantallen migranten. Ze komen vooral uit Centraal-Azië.

Hoeveel buitenlanders willen er vrijwillig in Rusland gaan wonen en werken? Nou, dat blijken er best veel te zijn. Rusland is tegenwoordig zelfs het tweede migratieland ter wereld, na de VS. Dat zoveel mensen ervoor kiezen naar Rusland te vertrekken is in wezen een positieve zaak: blijkbaar is Rusland, ondanks het vooral negatieve beeld dat het land in het Westen heeft, voor veel buitenlanders toch een aantrekkelijke migratiebestemming.

Volgens gegevens van het Bevolkingsbureau van de Verenigde Naties uit 2013 leefden er in dat jaar 11 miljoen buitenlandse migranten in Rusland. Daarbij ligt Rusland ver achter bij de Verenigde Staten, die met 45,8 miljoen migranten met grote voorsprong de eerste plaats in de wereld bezetten qua migrantenbevolking. Maar de Russische Federatie komt wel nog voor Duitsland (9,8 miljoen migranten). Het cijfer voor Rusland uit 2013 is bijna een verdubbeling van het aantal immigranten dat rond 2005 in het land woonde.*

Bij die 11 miljoen gaat het om legale migranten. Maar naast de legale migranten is er ook nog een flinke groep illegale immigranten. Dat aantal wordt geschat op bijna 4 miljoen. Dit maakt een totaal van circa 15 miljoen immigranten. De hoofdstad Moskou neemt circa een derde van al deze immigranten voor zijn rekening. Dit betekent dat op iedere tien Russische staatsburgers één immigrant woont. In Moskou gaat het grosso modo om één immigrant op drie Moskovieten.

Centraal-Azië

Los van wat kleinere migrantenstromen uit andere (voormalige) communistische landen, met name Vietnamezen en Chinezen, zijn de migranten in Rusland grotendeels afkomstig uit de landen van de voormalige Sovjet-Unie, dat wil zeggen uit de 11 lidstaten van het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS) plus Georgië.

Daarbinnen gaat het bovenal om migranten uit voormalige Centraal-Aziatische sovjetrepublieken; Tadzjiekse, Oezbeken, Kirgizezen en in mindere mate Kazachen. Deze migratie is voor alles economische migratie. Het betreft in Rusland dus echt gastarbeiders, en geen asielzoekers.

* Michail Zacharov, 'Vtoroje mesto po "ponajechavsjim"', op: www.polit.ru, 13-9-2013

Een van de bekendste migratiedeskundigen in Rusland, hoogleraar Sergej Abasjin van de Europese Universiteit in Sint-Petersburg, heeft beschreven hoe de migratiestroom van Centraal-Azië naar Rusland zich in de postcommunistische tijd heeft ontwikkeld. Abasjin onderscheidt twee hoofdstromen, een in de jaren negentig onder president Boris Jeltsin en een in de jaren nul van deze eeuw onder president Vladimir Poetin.

In de jaren negentig verhuisden 'ongeveer 2 tot 2,5 miljoen' inwoners van Centraal-Azië naar Rusland. Dit waren in overgrote meerderheid etnische Russen die daar leefden en werkten. Deze Russen vluchtten omdat hun in de Sovjettijd leidende maatschappelijke positie verloren ging, vanwege de nog diepere economische crisis in voormalige Sovjetrepublieken buiten Rusland in dat decennium en voor burgeroorlog (Tadzjikistan).

Het betrof in meerderheid goed opgeleide stadsbewoners. Hun emigratie naar Rusland was definitief. Deze Russen gingen op in de Russische bevolking en noopten de Russische regering nog niet tot het ontwikkelen van een specifiek immigratiebeleid. Ze werden ook niet meegeteld in de migratiestatistieken, omdat zij niet als 'buitenlandse' immigranten worden geregistreerd.

Migratie onder Poetin

Onder Poetin kreeg de immigratie uit Centraal-Azië een geheel ander karakter: het ging nu om etnische en religieuze minderheden binnen Rusland, omdat het vertegenwoordigers uit de oorspronkelijke bevolking betrof van de nieuwe onafhankelijke landen die uit de voormalige Sovjet-Unie waren ontstaan. Vanwege de snelle economische groei van Rusland na de eeuwwisseling ontstonden er tekorten op de arbeidsmarkt, terwijl er in Centraal-Azië voor potentiële migranten twee sterke prikkels waren om als *gastarbejter* het land te verlaten: armoede (met name Tadzjikistan en Kirgizstan) en overbevolking op het platteland (met name Oezbekistan).

De inwoners van deze landen kozen vooral voor Rusland als bestemming omdat voor hen geen visum was vereist, ze een culturele en taalkundige band met Rusland hebben en het land relatief dichtbij ligt. Deze nieuwe migratiestroom uit Centraal-Azië had volgens Abasjin vier cruciale verschillen met die uit de jaren negentig:

1. Het is economische emigratie van migranten die op zoek zijn naar hogere inkomsten.
2. Het betreft migranten die in hun moederland moeilijk toegang tot de arbeidsmarkt hebben, dat wil zeggen in meerderheid jonge mannen in de arbeidsleeftijd uit dorpen en kleine steden.
3. De nieuwe migranten hebben niet als eerste doel een permanent leven op te bouwen in Rusland. Het zijn tijdelijke migranten.

4. Ze hebben ook niet als doel te assimileren of te integreren in de Russische samenleving. In Rusland verenigen zij zich en bewegen zij zich vooral in etnische netwerken en gemeenschappen van landgenoten.ⁱ

Onderste lagen

Bij de Centraal-Aziaten in Rusland gaat het voornamelijk om Oezbeken, Tadzjiken en Kirgiezen. Er zijn ook wel een flink aantal Kazachen in het land, maar het grondstofrijke Kazachstan is net als Rusland ook een bestemming voor Centraal-Aziatische arbeidsmigranten: naar schatting 10 tot 15 procent van de arbeidsmigranten uit Oezbekistan, Tadzjikistan en Kirgizstan werkt in Kazachstan. De vijfde voormalige Centraal-Aziatische Sovjetrepubliek, Turkmenistan, heeft zich op een Noord-Korea-achtige wijze van de buitenwereld afgesloten.

Tabel 1 **Migranten uit GOS-lidstaten in Rusland (januari 2015)**

GOS-lidstaat	Aantal immigranten	Percentage bevolking thuisland
Oekraïne	2.417.575	5,6
Oezbekistan	2.215.780	7,4
Tadzjikistan	999.169	12,5
Kazachstan	597.559	3,5
Azerbeidzjan	579.493	6,1
Moldavië	561.033	15,8
Kirgizstan	544.956	9,6
Wit-Rusland	517.828	5,5
Armenië	480.017	15,9

Bron: Federale Migratiedienst FMS (de Russische variant van de IND), zoals weergegeven in: Viktor Michajlov, 'Kak problemy troedovykh migrantov stanovitsja temoj dlja polititsjeskich spekoeljatsij i sjantazja', op: www.materik.ru, 9-2-2015

De Centraal-Aziatische gastarbeiders zijn werkzaam in de lagere regionen van de Russische arbeidsmarkt. Typische beroepen en sectoren waarin zij werkzaam zijn: huismeester, bouwvakker, de huishouding, de schoonmaak, de horeca, het winkelbedrijf, de tuinbouw, de taxiwereld en als chauffeurs van de *marsjroetki* (mini-busjes).

Rond hen ontwikkelde zich een hele infrastructuur van ondersteunende economische, juridische en sociale diensten. Voor het regelen van arbeidsplaatsen, arbeidsvergunningen, huisvesting en taalcursussen ontstond een netwerk van *posredniki* (tussenpersonen), waarvan de immigranten in grote getalen gebruik maken.

In Moskou bestaan tientallen verenigingen van immigranten op nationale grondslag, die niet alleen aan belangenbehartiging doen, maar ook sociaal-culturele activiteiten voor hun achterban organiseren, zoals vieringen van Centraal-Aziatische feestdagen,

eigen sporttoernooien en eigen schoonheidswedstrijden. Verder geven zij tweetalige kranten uit, zoals de Kirgizisch-Russische krant *Noer* in Moskou en de Oezbeeks-Russische kranten *Toeran* in Sint-Petersburg en *Oezbegim* in Moskou.ⁱⁱ

Dat de arbeidsmigranten voor meestal lage salarissen in de onderste lagen van de arbeidsmarkt werken en dikwijls moeite hebben legaal aan de slag te gaan, leidt in Rusland in de praktijk niet zelden tot uitbuitingsexcessen, die als moderne 'slavernij' worden betiteld. Regelmatig worden er door de politie in de grote steden letterlijk ondergrondse werkplaatsen en slaapkazernes opgerold, waar migranten een bestaan als 'slaven' leiden.

Inmiddels zijn de thuislanden van de arbeidsmigranten economisch zeer sterk afhankelijk geworden van 'remittances', het geld dat gastarbeiders naar huis sturen. In 2013 maakten zij giraal in totaal 20 miljard dollar over naar familieleden en 5 miljard dollar in cash; in totaal dus 25 miljard dollar. Tegen de toen geldende roebelkoers ging het om een bedrag van één biljoen roebel.

Voorals Tadzjikistan is extreem afhankelijk van de overmakingen van zijn gastarbeiders in Rusland: in 2013 kwam 47 procent van het Tadzjiekse bruto binnenlands product van migranten uit Rusland, waarmee het land op deze indicator met voorsprong de eerste plaats ter wereld bezette. Daarnaast stonden er nog twee GOS-lidstaten in de top 5 van deze ranglijst: Kirgizstan op nummer 3 (29 procent van het bbp) en Moldavië op plaats 5 (23 procent).ⁱⁱⁱ

Voor Rusland is deze economische afhankelijkheid een drukmiddel om voormalige sovjetrepublieken in zijn geopolitieke invloedssfeer te houden. Als de regeringen van die landen anti-Russische posities innemen, kan Rusland de toegang en het verblijf van gastarbeiders uit deze landen moeilijk maken. De regering van Tadzjikistan bijvoorbeeld verlengde in oktober 2012 het huurcontract van de Russische legerbasis in het land voor een periode van dertig jaar in ruil voor vereenvoudiging van de toegang tot Rusland voor Tadzjiekse gastarbeiders.

Tabel 2 **Overmakingen naar thuislanden (2013)**

Land	Totaalbedrag (dollars)	Gemiddelde overmaking
Oezbekistan	6,67 miljard	403 dollar
Tadzjikistan	4,17 miljard	275 dollar
Oekraïne	3,42 miljard	523 dollar
Kirgizstan	2,11 miljard	205 dollar
Armenië	1,71 miljard	262 dollar
Azerbeidzjan	1,34 miljard	683 dollar
Moldavië	1,28 miljard	451 dollar
Wit-Rusland	0,4 miljard	472 dollar

Bron: Centrale Bank van Rusland, zoals weergegeven in: Jevgeni Beljakov, 'Za god gastarbejtery vyvezli iz Rossii trillion roblej', in: *Komsomolskaja Pravda*, 30-4-2014.

Grootste probleem

Massamigratie heeft grote invloed op de maatschappelijke verhoudingen en politieke discussie in een land. Dit is inmiddels ook in Rusland het geval. In een opiniepeiling van het toonaangevende onderzoeksbureau Levada-Centrum onder Moskovieten uit juli 2013 (dus vóór de huidige nieuwe economische crisis in Rusland) werd de migratie van immigranten uit Centraal-Azië en de Kaukasus als het grootste probleem van de stad betiteld. Het werd genoemd door 55 procent van de respondenten en won van de hoge woonlasten (43 procent) en files (38 procent). Respondenten konden meerdere problemen aangeven.^{iv}

Maatschappelijke ontwikkelingen waar de Moskovieten voor zeggen te vrezen zijn verslonzing van het openbare leven, groeiende criminaliteit, moslimterrorisme (de grote meerderheid van de immigranten zijn moslims) en 'gettoïsering' van de armere stadswijken. Deze vrees is opgepikt door de landelijke en plaatselijke politieke leiders.

Leidend in dit opzicht waren de woorden van president Poetin in zijn jaarlijkse rede voor het voltallige parlement in december 2012. Hij verklaarde toen: 'Wij zullen niet toestaan dat in Rusland gesloten etnische enclaves met hun eigen informele jurisdictie ontstaan, enclaves die functioneren buiten de algemene juridische en culturele ruimte van het land en met waarvan vertegenwoordigers oproepen tot het negeren van de algemeen aanvaarde normen, wetten en regels.'

In dezelfde soort bewoordingen speelde het immigratiethema ook een rol in de campagne voor de Moskouse burgemeestersverkiezingen van september 2013. Dit gold niet alleen voor de zittende en winnende kandidaat van de macht, Sergej Sobjanin, maar ook voor de belangrijkste oppositiekandidaat, de bekende anti-corruptieblogger Aleksej Navalny.

Invloed op thuislanden

Ook in de thuislanden van de migranten heeft de migratie politieke invloed. Een mooi voorbeeld zijn de parlementsverkiezingen in Tadzjikistan van afgelopen 1 maart. Het regime van president Emomali Rachmon, die het land al regeert sinds de communistische tijd, deed er alles aan het stemmen door Tadzjiekse gastarbeiders in Rusland zo moeilijk mogelijk te maken, onder meer door slechts drie stembureaus in Rusland in te richten, tegen 24 tijdens de parlementsverkiezingen vijf jaar eerder. De Tadzjiekse migranten zijn namelijk in meerderheid aanhanger van de gematigde islamitische oppositionele Partij voor de Islamitische Wedergeboorte van Tadzjikistan (PIVT) en niet van de regerende presidentiële Democratische Volkspartij van Tadzjikistan (NDPT). Verder is het voor de maatschappelijke rust binnen Tadzjikistan sowieso niet onvoordelig dat bijna een meerderheid van de jonge Tadzjiekse mannen in Rusland verblijft.^v

Momenteel verkeert Rusland in een nieuwe economische crisis. Omdat de immigratie in het land voor alles economische immigratie is, is het de verwachting dat het aantal gastarbeiders zal teruglopen. Het aantal migranten uit GOS-lidstaten is per 20 januari 2015 inderdaad enkele procenten lager dan deze cijfers een jaar eerder: onder meer 2 procent minder Tadzjiek en 4 procent minder Oezbeken en Kirgiezen. Er zijn zelfs voorspellingen dat het aantal arbeidsmigranten in Rusland zal halveren. Aan de andere kant zijn er ook voorspellingen voor de lange termijn dat de bevolking van Rusland in 2050 voor de helft uit niet-Russische immigranten zal bestaan.

[Terug naar 'Achtergrond'](#)

ⁱ Sergej Abasjin, 'Dvizjenije iz Tsentralnoj Azii v Rossijoe: V modeli novogo miroöestrojstva', op: www.ferghana.ru, 11-6-2014.

ⁱⁱ Polina Nikolskaja, '"Noezjen depoetat, kotory boedet predstavljat nasji interesy."' Kak migranty iz Tsentralnoj Azii samoorganizoejoetsja v Rossii', in: *Vlast*, 19-3-2014 ().

ⁱⁱⁱ Jevgeni Beljakov, 'Za god gastarbejtery vyvezli iz Rossii trillion roeblej', in: *Komsomolskaja Pravda*, 30-4-2014.

^{iv} Zie noot 1.

^v Viktorija Panfilova, 'Rezjim Rachmona podstavljajet sebja pod oedar', in: *Nezavisimaja Gazeta*, 24-2-2015.